

Naslov članka/Article:

SLEPI IN SLABOVIDNI UČENCI KOT UDELEŽENCI V MEDVRSTNIŠKEM NASILJU

Blind and Visually Impaired Students as Participants in Bullying

Avtor/Author:

Tanja Turičnik, dr. Sonja Pečjak

DOI:

<https://doi.org/10.59132/viz/2024/1-2/47-52>

CC licenca

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

Vzgoja in izobraževanje št. 1-2/2024, letnik 55

ISSN 0350 -5065

Izdal in založil: Zavod Republike Slovenije za šolstvo

Kraj in leto izdaje: Ljubljana, 2024

Spletna stran revije:

<https://www.zrss.si/strokovne-revije/vzgoja-in-izobrazevanje/>

Tanja Turičnik, dr. Sonja Pečjak

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologijo

SLEPI IN SLABOVIDNI UČENCI KOT UDELEŽENCI V MEDVRSTNIŠKEM NASILJU

Blind and Visually Impaired Students as Participants in Bullying

<https://doi.org/10.59132/viz/2024/1-2/47-52>

IZVLEČEK

Namen prispevka je predstaviti izsledke študije o medvrstniškem nasilju pri slepih in slabovidnih mladih odraslih, ki so bili vključeni v redne šole, in sicer v času osnovno- in srednješolskega izobraževanja.

V raziskavi smo se osredotočili na vloge, vrste, situacije in posledice pojavljanja medvrstniškega nasilja pri teh učencih. V vzorcu je bilo 17 oseb, od katerih smo pridobili podatke prek polstrukturiranih intervjujev. Pokazalo se je, da so vsi slepi in slabovidni doživljali medvrstniško nasilje, pri čemer so bili v osnovni šoli izpostavljeni predvsem verbalnemu, v srednji šoli pa odnosnemu nasilju. Sami so nasilje izvajali v bistveno manjši meri. Nasilje v šoli so najpogosteje doživljali pri pouku in v neformalnih situacijah (med odmori). Najpogostejše posledice nasilja pa so udeleženci občutili na emocionalnem in osebnostnem področju.

Ključne besede: slepi, slabovidni, medvrstniško nasilje, inkluzivno izobraževanje

ABSTRACT

This paper presents the findings from research on bullying among blind and visually impaired adolescents attending mainstream primary and secondary schools.

The study focused on the roles, types, contexts and repercussions of peer violence in these students. The data were obtained through semi-structured interviews with 17 participants. It emerged that all of the blind and vision-impaired students had experienced bullying, mainly verbal violence in primary school and relational violence in secondary school. They themselves perpetrated violence to a far lesser extent. The most frequent incidents of school violence occurred during lessons and in informal situations such as breaks. However, the most frequently experienced consequences of violence were emotional and personal.

Keywords: blind, visually impaired, bullying, inclusive education

UVOD

O medvrstniškem nasilju govorimo, kadar je učenec v daljšem časovnem obdobju namerno izpostavljen agresivnemu vedenju oziroma negativnim dejanjem, ki jih povzroči njegov vrstnik ali skupina vrstnikov (Olweus, 1993). Pri medvrstniškem nasilju najpogosteje govorimo o štirih vrstah tega nasilja: fizičnem (npr. brcanje, pretepi, poškodovanje lastnine), odnosnem (npr. izključevanje, ignoriranje), verbalnem (npr. žalitve, lažne govorice) in spletnem nasilju (npr. objava fotografije brez dovoljenja osebe) (Berger, 2007). Kljub temu da se je po letu 2000 število raziskav, ki se ukvarjajo s problematiko medvrstniškega nasilja pri učencih s posebnimi potrebami, med katere spadajo tudi slepi in slabovidni, povečalo, je o tem pojavu pri skupini učencev slepih in slabovidnih še vedno relativno malo znanega.

Prve raziskave s tega področja so se ukvarjale predvsem z ugotavljanjem razširjenosti medvrstniškega nasilja v

populaciji učencev s posebnimi potrebami. Bear idr. (2015) so v metaanalizi, v katero so vključili 12 skupin učencev s posebnimi potrebami, ugotovili, da so slepi in slabovidni o pogostosti doživljanja medvrstniškega nasilja poročali v enaki meri kot gibalno ovirani, gluhi in naglušni učenci. Za omenjene skupine učencev se je izkazalo, da je 75 % učencev imelo izkušnjo z medvrstniškim nasiljem. **Nadalje se je izkazalo, da imajo učenci s posebnimi potrebami – ne glede na vrsto primanjkljaja – trikrat večjo možnost, da se znajdejo v procesu medvrstniškega nasilja** (Zablotsky idr., 2014), pri čemer naj bi se slepi in slabovidni najpogosteje znašli v vlogi tistih, ki nasilje doživljajo (Dunn, 2004; Roe, 2008; Human, 2010; Twyman idr., 2010; Lieberman in Moody, 2017; Opie in Southcott, 2018). In naprej – pokazalo se je še, da **so slepi in slabovidni učenci v inkluzivnem izobraževanju pogosteje izpostavljeni medvrstniškemu nasilju kakor njihovi vrstniki, ki obiskujejo programe vzgoje in izobraževanja, prilagojene posebej za njih** (Rose idr., 2012). Slepi in slabovidni v

inkluzivnem izobraževanju so bili izpostavljeni vsem prej navedenim oblikam medvrstniškega nasilja, fizičnemu in verbalnemu nasilju, socialnemu izključevanju, širjenju lažnih govoric in spletnemu nasilju (Dane-Staples idr., 2013).

Največ slepih in slabovidnih, ki so doživljali medvrstniško nasilje, lahko uvrstimo med pasivne žrtve, ki poskušajo nasilje najpogosteje ignorirati, zdi se jim upravičeno, o njem pa ne spregovorijo. Nekateri slepi oziroma slabovidni učenci o nasilju ne spregovorijo, saj menijo, da nihče ne bi ukrepal in skušal zaustaviti nasilja nad njimi (Farmer idr., 2015; Opie in Southcott, 2018). Pri raziskovanju medvrstniškega nasilja v populaciji slepih in slabovidnih je zanimivo, kako učenci upravičujejo vedenje svojih vrstnikov. Ti učenci vrstnikov za njihova dejanja ne obsojajo, kljub temu da se jim njihovo ravnanje ne zdi primerno. Menijo, da je »normalno«, da doživljajo medvrstniško nasilje, poleg tega pa se zavedajo, da so pomembno drugačni od vrstnikov. Prav tako od učiteljev ne pričakujejo, da bi ob pojavu nasilja ukrepali, saj poročanje učitelju zaznavajo kot grožnjo, ki bi njihovo stanje še poslabšalo (Farmer idr., 2015). Razlog za neukrepanje pa lahko povežemo tudi s tem, da naj bi imeli tisti učenci, ki doživljajo medvrstniško nasilje, nižji socialni status v razredu (Li, 2007). Posebne potrebe pa so rizični dejavnik za nižji status učenca, zaradi česar tak učenec ne želi še dodatno izgubiti »ugleda« med vrstniki (Farmer idr., 2015).

Novejše raziskave so se začele osredotočati tudi na posledice doživljanja medvrstniškega nasilja pri slepih in slabovidnih učencih. Pri tem so ti učenci poročali o upadu učne motivacije, znižale pa so se tudi njihove aspiracije. Veliko učencev je poročalo o depresivnih občutkih, anksioznosti in obupu (Fox in Boulton, 2005). Nadalje so poročali o nizkem samozaupanju in samospoštovanju ter osamljenosti in strahu, da bi se situacija še poslabšala (Fox in Boulton, 2005; Opie in Southcott, 2018). Zaradi strahu so učenci pogosto neupravičeno izostajali od pouka in razvili odpor do prihajanja v šolo (Twyman idr., 2010; Bear idr., 2015). Posledice so se na psihološki ravni kazale kot psihosomatske motnje, postravmatski stres, razdražljivost, samomorilne misli in depresivnost. Poleg tega pa so se pojavile tudi različne oblike samopoškodovanja. Na fiziološki ravni pa so se posledice kazale kot utrujenost in težave z uravnavanjem spalnega ritma, pri dekletih tudi kot izguba menstruacije. Slepí in slabovidni, ki so pogosto doživeli fizično nasilje, so poročali tudi o trajnih telesnih poškodbah, vendar je bil delež teh majhen (Fox in Boulton, 2005; Twyman idr., 2010). Slepí in slabovidni, ki so medvrstniško nasilje doživljali skozi daljše obdobje, so poleg navedenega poročali o anksioznosti (Konarska, 2007) in o kompenziranju samospoštovanja z učno uspešnostjo (Liftshitz idr., 2007; Opie in Southcott, 2018).

Pri raziskovanju medvrstniškega nasilja znotraj populacije učencev s posebnimi potrebami je ključno zavedanje raznolikosti posebnih potreb, saj je ta skupina učencev zelo heterogena, kar je treba upoštevati pri razlagi izkušenj, ki jih imajo učenci z medvrstniškim nasiljem. Nekatere posebne potrebe, kot so npr. vedenjske težave, namreč pomenijo večje tveganje, da bo učenec izvajal medvrstniško nasilje (Wells in Mitchell, 2013), medtem ko npr. slepota in slabovidnost pomenita večje tveganje, da bo učenec doživljal medvrstniško nasilje (Roe, 2008; Rose idr., 2012; Bear idr., 2015; Lieberman in Moody, 2017; Opie in Southcott, 2018).

Namen raziskave je torej bil retrogradno raziskati izkušnje z medvrstniškim nasiljem pri slepih in slabovidnih mladih odraslih, ki so bili kot učenci vključeni v programe rednih osnovnih in srednjih šol. Pri tem smo izhajali iz naslednjih raziskovalnih vprašanj:

R1: V kakšnih vlogah so bili slepi in slabovidni pri medvrstniškem nasilju?

R2: V kakšnih situacijah se je pri slepih in slabovidnih pojavljalo medvrstniško nasilje?

R3: Kakšne so bile pri njih posledice medvrstniškega nasilja?

METODA

Udeleženci

V kvalitativni raziskavi je sodelovalo 17 udeležencev. Povprečna starost udeležencev je bila 23 let, standardni odklon 4,8 leta. Najstarejša oseba v vzorcu je bila stara 37 let, najmlajša udeleženca pa 19 let. Vzorec je sestavljalo deset žensk, šest moških in ena nebinarna oseba, od tega pet slabovidnih in 12 slepih udeležencev. Glede na izobrazbo je bilo v vzorcu 7 udeležencev s splošno srednješolsko izobrazbo (gimnazijski maturanti), 7 z zaključeno srednjo strokovno izobrazbo, 1 oseba z zaključeno prvo bolonjsko stopnjo, 1 z univerzitetno izobrazbo in 1 oseba z zaključeno drugo bolonjsko stopnjo izobrazbe. Edina pogoja za sodelovanje v raziskavi sta bila, da je oseba uvrščena v kategorijo slepote ali slabovidnosti ter da je obiskovala program redne osnovne in srednje šole.

Pripomočki

Podatki so bili pridobljeni s pomočjo polstrukturiranega intervjuja, sestavljenega iz šestih vsebinskih sklopov, vendar bodo v tem prispevku predstavljeni le štirje sklopi, ki se neposredno nanašajo na zastavljena raziskovalna vprašanja. Vprašanja smo oblikovali na podlagi strokovne literature, predstavljene v uvodu.

Prvi sklop vprašanj je vključeval **demografske podatke** (spol, starost, dosežena stopnja izobrazbe, stopnja okvare vida in trenutni status – študent, zaposlen ali brezposelen). Nadalje smo udeležence vprašali, ali se jim zdi, da so imeli vrstniki v osnovni in srednji šoli do njih podoben odnos kot do drugih sošolcev ali ne. S tem uvodnim vprašanjem smo pridobili podatek o tem, ali je bolje, da se z udeležencem pogovarjamo o izkušnjah z medvrstniškim nasiljem posebej v osnovni in posebej v srednji šoli, ali lahko govorimo o izkušnjah z medvrstniškim nasiljem nasploh.

Drugi sklop vprašanj je zajemal **vloge in vrste medvrstniškega nasilja**, katerim so bili udeleženci izpostavljeni. Najprej smo jih vprašali po tem, ali so doživljali medvrstniško nasilje, katere vrste in kako pogosto. V nadaljevanju pa smo zbrali podatke o tem, ali so tudi sami kdaj izvajali nasilje nad vrstniki, katere oblike in kako pogosto.

Tretji sklop vprašanj se je nanašal na **situacije**, v katerih se je nasilje pojavljalo. Pri tem smo se posebej osredotočili na situacije, v katerih se je pojavljalo izključevalno vedenje, saj smo na podlagi pregleda literature ugotovili, da je izključevalno vedenje s strani videčih do slepih in slabovidnih vrstnikov zelo pogosto. V nadaljevanju pa smo

se osredotočili tudi na situacije, v katerih sta se pojavljala verbalno in fizično nasilje.

Zadnji sklop vprašanj je zajemal **posledice** medvrstniškega nasilja pri slepih in slabovidnih. Zanimalo nas je, kako je medvrstniško nasilje vplivalo na njihovo razpoloženje, samopodobo, občutek pripadnosti razredu in učenje. Na koncu smo udeležence vprašali, ali menijo, da odnos z vrstniki v osnovni in srednji šoli še danes vpliva nanje, in da svoj odgovor utemeljijo.

Postopek zbiranja in obdelave podatkov

Pred začetkom zbiranja podatkov smo pridobili soglasje Komisije za etiko na Filozofski fakulteti, ki je odobrila raziskavo. Podatke smo zbirali od sredine novembra do sredine decembra 2022. Pri tem so bili intervjuji izvedeni na daljavo prek spletne platforme Zoom. Vabilo za sodelovanje v raziskavi smo posredovali na elektronske naslove različnih medobčinskih društev slepih in slabovidnih in na elektronske naslove drugih posameznikov. Ko smo s posameznim udeležencem stopili v stik, smo mu najprej posredovali obveščeno soglasje, nato pa se z njim dogovorili za termin izvedbe intervjuja. Intervjuji so trajali od 20 do 30 minut in smo jih – v soglasju z intervjuvanci – snemali. Po zaključenem intervjuju smo naredili transkript posnetka, posnetek pa izbrisali. Podatke smo nadalje analizirali s pomočjo tematske analize v šestih fazah, kot jih priporočata Braun in Clark (2006).

REZULTATI IN INTERPRETACIJA

Vloge učencev v medvrstniškem nasilju

Doživljanje medvrstniškega nasilja

Na podlagi odgovorov udeležencev smo ugotovili, da je medvrstniško nasilje v **osnovni šoli** doživljalo 15 udeležencev. O doživljanju nasilja v osnovni šoli nista poročali dve slepi udeleženki. Med vsemi štirimi oblikami medvrstniškega nasilja so udeleženci v največji meri poročali o doživljanju *verbalnega medvrstniškega nasilja*, saj ga je doživljalo kar 14 udeležencev. Udeleženci so poročali o žalitvah, vzdevkih (npr. »slepec«), zbadljivkah in posmehovanju. O doživljanju *odnosnega medvrstniškega nasilja* je poročalo 11 udeležencev. Vsi so poročali o izključevanju. Ena udeleženka je poleg tega zaznala tudi ignoriranje, druga je poleg izključevanja poročala o skrivanju informacij pred njo, slaboviden udeleženec pa je govoril tudi o manipulaciji. V času osnovne šole je o doživljanju *fizičnega medvrstniškega nasilja* poročalo pet oseb. **Te udeležence so vrstniki pretepali, nekatere tudi udarjali, npr. s knjigo po glavi, jih brcali, namerno spotikali ter jim odtuževali in uničevali predmete.** V času osnovne šole sta spletno medvrstniško nasilje doživeli 2 slepi udeleženki, pri čemer je pri obeh šlo za objavo fotografije brez njihovega dovoljenja, pri 1 pa poleg tega še za vdor v prenosni računalnik.

V času **srednješolskega izobraževanja** je o doživljanju medvrstniškega nasilja poročalo 8 udeležencev, pri čemer je bilo 6 takih, ki so nasilje doživljali že v osnovni šoli. Vseh 8 udeležencev je poročalo o doživljanju odnosnega nasilja, pri čemer so vsi govorili o izključevanju, 3 udeleženci pa poleg tega še o manipulaciji. Trije udeleženci so v srednji šoli doživljali verbalno medvrstniško nasilje – bili so dele-

žni žaljivk, norčevanja in posmehovanja. Dva udeleženca sta v srednji šoli doživljala fizično nasilje, ki se je kazalo kot uničevanje in odtuževanje njune lastnine. Spletnega nasilja v času srednje šole ni doživljal nihče.

Iz rezultatov je razvidno, da je število udeležencev, ki so doživljali medvrstniško nasilje na prehodu iz osnovne v srednjo šolo, skoraj za polovico upadlo. Slednje niti ni presenetljivo, saj naj bi prevalenca medvrstniškega nasilja na prehodu iz zgodnjega v srednje mladostništvo upadla (Li, 2007), kar lahko velja tudi za slepe in slabovidne učence. Iz rezultatov je razvidno tudi, da so v osnovni šoli prevladovali bolj neposredne oblike nasilja, zlasti verbalno, medtem ko so bili udeleženci v srednji šoli izpostavljeni bolj posrednim oblikam nasilja, kjer je prevladovalo izključevanje. Pogosto izključevanje slepih in slabovidnih lahko razložimo s tem, da imajo slepi in slabovidni učenci pogosto težave z vključevanjem v vrstniško skupino. Slednje je lahko povezano s tem, da se sami težko znajdejo v prostoru, kar jim otežuje navezovanje stikov. Videči vrstniki pa jih posledično dojemajo kot nekoga, ki se niti ne želi vključiti v skupino (Roe, 2008; Human, 2010; Opie in Southcott, 2018). Tako v osnovni kot srednji šoli je bilo malo udeležencev, ki so doživeli fizično in spletno nasilje, kar ugotavljajo tudi tuje študije (npr. Whitney idr., 1994; Dane-Staples idr., 2013; Farmer idr., 2015). Predhodne študije namreč kažejo, da po sedmem letu starosti zaradi razvoja socialnih spretnosti začne pri otrocih upadati fizično nasilje, porasteta pa verbalno in odnosno nasilje (Pečjak idr., 2021). Zanimivo je, da je v naši raziskavi število udeležencev, ki so doživeli spletno nasilje, zanemarljivo majhno. Razlog za to je verjetno dejstvo, da so bili v našo analizo vključeni slepi in slabovidni udeleženci, ki so se šolali v času, ko socialna omrežja še niso bila tako razširjena, kar je pripomoglo k temu, da tudi samo spletno medvrstniško nasilje ni bilo tako razširjeno, kakor je v zadnjih petih letih (Kowalski idr., 2018).

Izvajanje medvrstniškega nasilja

O izvajanju medvrstniškega nasilja so udeleženci poročali le v osnovni šoli, in sicer 7 udeležencev je bilo takih, ki so izvajali medvrstniško nasilje, pri čemer so ga vsi tudi sami doživljali. Torej so bili v dvojni vlogi – izvajalci in žrtve. Takšno izvajanje medvrstniškega nasilja je mogoče povezati s primanjkljajem učencev na področju socialne kompetentnosti, saj ti učenci verjetno niso našli drugega načina, da bi razrešili situacijo, in so se na nasilje tudi sami odzvali z agresijo. Nekatere študije pa izpostavljajo, da se slepi in slabovidni učenci s stresom spoprijemajo na manj konstruktivne načine (Konorska, 2007) in imajo nižjo frustracijsko toleranco (Wells in Mitchell, 2013), kar sta lahko pomembna napovednika agresivnega odziva na medvrstniško nasilje tudi pri slepih in slabovidnih učencih.

Situacije pojavljanja medvrstniškega nasilja

V Preglednici 1 so prikazane situacije, v katerih so udeleženci doživljali medvrstniško nasilje in ki smo jih oblikovali na temelju tematske analize njihovih odgovorov. Poleg vsake skupine situacij je zapisano število navedb udeležencev in primer nekaterih njihovih izjav.

Iz Preglednice 1 je razvidno, da so udeleženci medvrstniško nasilje najpogosteje doživljali v šoli zunaj pouka. To vključuje doživljanje medvrstniškega nasilja med odmori in v različnih šolskih prostorih (v garderobi, kn-

► PREGLEDNICA 1: Situacije, v katerih se je pojavljalo medvrstniško nasilje

Situacije	Štev. izjav	Primeri izjav
Pri pouku	33	»Pri skupinskem delu nihče ni želel biti z menoj v skupini, saj so govorili, da ne morem nič narediti, ker ne vidim.« »Sošolci so se mi vedno smejali, če na testu nisem videl kaj prebrati in sem poklical učitelja.« »Sošolci so pri športni vzgoji nalašč metali žogo vame, ker so vedeli da se tega bojim, in se potem temu smejali.« »Učitelj je rekel sošolcu, da naj mi nekdo narekuje s table, pa so rekli, da mi ne bodo pomagali.«
V šoli zunaj pouka	40	»Med odmori smo se največkrat pretepali. Sem zlomil tudi belo palico, ker sem se moral »braniti.« »Večkrat se je dogajalo, da mi je kdo med odmorom premaknil stvari, in potem je bilo zelo zabavno, ker jih jaz nisem našel.« »Nihče mi ni povedal, kaj je na jedilniku za malico, zato sem 4 leta jedel samo hladno malico.«
Aktivnosti zunaj šole	31	»V šoli v naravi so bili zvečer vsi sošolci v eni sobi, kjer so se pogovarjali, mene pa nihče ni povabil tja.« »Ko smo se vozili na šolske izlete, sem na avtobusu vedno sedel sam.« »Na ekskurziji so me sošolci sredi mesta pustili samega. Potem je pa profesor naredil celo paniko, ker nisem prišel z njimi na avtobus.«
Na poti v šolo oz. iz nje	3	»Dogajalo se mi je, da so mi sledili na poti do domače hiše in vame metali razne predmete.« »Pogosto so se mi tudi posmehovali, če sem na avtobusu padel.«

jižnici, jedilnici, na stranišču) in pomoč sošolcev slepemu/slabovidnemu učencu pri gibanju po šoli. Takšne navedbe mojih udeležencev niso presenetljive, saj je bilo že predhodno ugotovljeno, da se medvrstniško nasilje najpogosteje dogaja na mestih, kjer ni prisotnih veliko odraslih (Dunn, 2004; Li, 2007; Didden idr., 2009; Opie in Southcott, 2018). Pogosto pa se tudi dogaja, da učitelji, tudi ko zaznajo medvrstniško nasilje, slednjega ne vzamejo dovolj resno, temveč ga dojemajo kot igro in ne ukrepajo (Dunn, 2004; Didden idr., 2009; Zablostky idr., 2014; Opie in Southcott, 2018). **Slepi učenci, ki so doživljali medvrstniško nasilje v času odmorov, so pripovedovali, da bi si na teh mestih želeli več nadzora s strani učiteljev (Dunn, 2004; Roe, 2008; Opie in Southcott, 2018), kar bi jim dajalo občutek varnosti in bi verjetno pripomoglo k zmanjševanju nasilja nad njimi.**

Preglednica 1 kaže, da je visoko tudi število navedb pri doživljanju medvrstniškega nasilja pri pouku, in sicer pri skupinskem delu, pri pouku športne vzgoje, pri preverjanju in ocenjevanju znanja, ter učiteljevo posvečanje pozornosti slepemu oziroma slabovidnemu učencu. Doživljanje medvrstniškega nasilja pri pouku športne vzgoje je bilo najverjetneje posledica tega, da imajo učenci z okvarami vida večkrat težave pri različnih fizičnih aktivnostih, npr. pri teku in lovljenju žoge (Heagele in Porreta, 2015), kar je lahko eden od možnih dejavnikov, ki spodbudi agresivno vedenje vrstnikov do tega učenca pri športnizvgoji, kjer je narava teh aktivnosti sama po sebi zelo tekmovalna. Ker so bili slepi in slabovidni učenci pri pouku počasnejši od videčih vrstnikov, se niso uspeli pridružiti vrstnikom pri aktivnostih, ki so sledile končani individualni nalogi, kar pa naj bi pripomoglo k temu, da so posledično vrstniki slepega/slabovidnega učenca vedno bolj izključevali (MacCuspie, 1992) in ga zaznavali kot šibkega (Wells in Mitchell, 2013). Medvrstniško nasilje med poukom se je v glavnem dogajalo ob navzočnosti učitelja, včasih pa pri-

krito, tako da ga učitelj ni opazil, kar poudarjata tudi Opie in Southcott(2018). Neodzivnost učiteljev na medvrstniško nasilje pa je napovednik stopnjevanja medvrstniškega nasilja (Pečjak idr., 2021), kar se je potrdilo tudi pri nekaterih mojih udeležencih.

Naslednja skupina situacij, v katerih so udeleženci pogosto doživljali medvrstniško nasilje, so bile aktivnosti zunaj šole. To so bili športni dnevi, enodnevni izleti/ekskurzije, šole v naravi in druženja zunaj šole. Glede doživljanja medvrstniškega nasilja v teh situacijah so tudi udeleženci v tujih študijah izpostavili, da bi si želeli več nadzora in pozornosti s strani odraslih, saj ti po njihovem mnenju niso imeli dovolj vpogleda v dogajanje v manj formalnih situacijah in v prostem času (Dunn, 2004; Opie in Southcott, 2018), kar so izpostavljali tudi udeleženci v moji raziskavi. Študije so pokazale, da so slepi in slabovidni učenci značilno manj priljubljeni med svojimi vrstniki v primerjavi z drugimi učenci (Sale in Carey, 1995; Pinterič idr., 2014) in so bili pri sociometričnih preizkušnjah največkrat v skupini prezrtih učencev (Sale in Carey, 1995; Roe, 2008). To kaže, da so slepi in slabovidni učenci na splošno slabše vključeni v razred, kar pa pride še posebej do izraza v situacijah neformalnega druženja, kot so šole v naravi in različne ekskurzije.

Le trije udeleženci pa so poročali, da so medvrstniško nasilje doživljali na poti v šolo oziroma iz nje. Razlog je verjetno v sami vrsti oviranosti, saj se slepi in slabovidni težko sami orientirajo tako v zunanjih kot tudi notranjih prostorih (MacCuspie, 1992). Zlasti mlajši učenci še niso tako večji pri uporabi bele palice (Pinterič idr., 2014), starejši pa jo lahko zaradi različnih razlogov (npr. zanikanje težav) zavračajo (Roe, 2008; Pinterič idr., 2014), posledično pa to pomeni, da učenec najpogosteje v šolo in iz nje prihaja v spremstvu odrasle osebe, kar preprečuje doživljanje nasilja s strani vrstnikov.

Posledice medvrstniškega nasilja

V Preglednici 2 so prikazane posamezne vsebinske kategorije posledic medvrstniškega nasilja, o katerih so poročali udeleženci, s številom navedb in nekaterimi značilnimi izjavami.

Iz Preglednice 2 je razvidno, da so pri posledicah medvrstniškega nasilja udeleženci najpogosteje poročali o emocionalnih posledicah. **Navedli so namreč veliko različnih čustev, ki so jih občutili v času doživljanja medvrstniškega nasilja (žalost, anksioznost, strah, sram, jezo in krivdo). O žalosti so npr. poročali prav vsi naši udeleženci**, pri čemer o podobnih občutkih poročajo tudi slepi in slabovidni v tujih raziskavah (Twyman idr., 2010; Bear idr., 20015; Farmer idr., 2015; Opie in Southcott, 2018). Čeprav spadajo emocionalne posledice v skupino psiholoških posledic, smo jih prikazali kot posebno kategorijo, saj smo želeli pokazati na številna negativna čustva, ki jih sproža medvrstniško nasilje pri tistem, ki ga doživlja. Poleg tega pa se emocije kažejo kot prva reakcija na medvrstniško nasilje.

Sledijo posledice na osebno področju, znotraj katerih so udeleženci poročali o slabi samopodobi, obrambnih mehanizmi in težavah s pozornostjo. Medvrstniško nasilje spada med bolj stresne situacije (Konarska, 2007), zato ni presenetljivo, da ima že kratkoročna izpostavljenost temu nasilju negativne psihološke posledice na razvoj osebnosti

(Farmer idr., 2015). Slepi in slabovidni v tujih raziskavah in tudi v naši so poročali o samospoštovanju, ki je bilo odvisno zelo odvisno od njihove uspešnosti v šoli (Fox in Boulton, 2005; Liftshitz idr., 2007; Opie in Southcott, 2018). Iz tega je mogoče zaključiti, da slepi in slabovidni učenci ob dolgotrajni izpostavljenosti medvrstniškemu nasilju razvijejo določene kompenzacijske strategije za preusmeritev pozornosti od nasilja k neki drugi aktivnosti, ki jim da občutek kompetentnosti, lastne vrednosti (npr. v učenje).

Po številu navedb sledijo posledice na socialnem področju, kjer so udeleženci poročali o nepripadnosti vrstniški skupini, odmiku od stikov in odporu do prihajanja v šolo. Zanimivo je, da so nekateri udeleženci v naši raziskavi kljub vsemu navajali, da so si prizadevali za sprejetost v vrstniški skupini. To je mogoče pojasniti s teorijo samodoločenosti (Ryan in Deci, 2000), ki k trem temeljnim potrebam) prišteva potrebo po pripadnosti, pri čemer pa je je potreba po pripadnosti vrstniški skupini še posebej izrazita v mladostništvu (Zupančič, 2004).

Pri dolgoročnih posledicah so udeleženci poročali o nelagodju ob neznancih, strahu pred vnovičnim doživetjem nasilja, težavah z navezovanjem in ohranjanjem prijateljskih odnosov ter težavah pri skupinskem delu. To kaže da izkušnje, ki jih učenec pridobi v času otroštva in mladostništva, pomembno vplivajo na različne vidike njegovega življenja tudi kasneje, še posebej v partnerskih in prijateljskih odnosih. Pomembno pa vplivajo tudi na splošen

► PREGLEDNICA 2: Posledice medvrstniškega nasilja

Posledice	Štev. izjav	Primeri izjav
Emocionalne (žalost, sram, strah, bojazen, jeza ...)	27	»Vsak večer, preden sem zaspal, sem se zjokal, ker sem vedel, da bo drug dan v šoli enako hudo.« »Mene je bilo sram, da se mi to dogaja.« »Vsak dan me je bilo strah, kaj se bo zgodilo in če se bom lahko izognil vsem incidentom.«
Osebnostne (samopodoba, obrambni mehanizmi)	20	»To vse je zelo negativno vplivalo na mojo samopodobo, saj sem res mislil, da sem tako grd, kot so mi govorili oni.« »Jaz sem začel to zelo kompenzirati z učenjem in so mi bili dosežki in uspehi v šoli zelo pomembni, ker sem s tem mislil da jim lahko s tem dokažem, da tudi če me dajejo v nič, lahko dosežem cilje, ki si jih želim.«
Socialne (ne vključenost, odpor do šole)	18	»Sploh se nisem počutil vključen v razred. Bil sem tam. Nisem pa se počutil kot enakovreden del skupine.« »Meni se je zdelo, da sem v razredu neki zrak ali pa neka muha, ne pa enakovreden del razreda.« »Čutil sem neki odpor do tega, da grem v šolo, ker nisem imel več energije, da to prenašam.«
Hujše psihološke (samopoškodovanje, psihosomatika)	10	»Ko je bilo nahujše proti koncu osnovne šole, sem se začel samopoškodovati. Recimo, sem si porezal zapestje ali pa se s prižganim vžigalnikom približal koži, da je bila ožgana rana. »Jaz sem takrat imel težave z želodcem, vsak dan v šoli me je bolel trebuh, pogosto sem imel tudi drisko ali pa sem bruhal.«
Dolgotrajne psihološke (nelagodje ob neznancih, težave z vzpostavljanjem odnosov, posttravmatski stres)	14	»Če se izgubim na cesti, mi je neprijetno prositi za pomoč, ker se bojim zavrnitve ali pa tega, da bi se mi ta oseba smejala.« »Nekako sem se navadil, da sem sam, zato tudi ne iščem nekih kontaktov, ker nočem biti razočaran in prizadet.« »Meni so se in se mi še včasih vsiljujejo slike iz osnovne šole, kjer vidim, kaj se mi je dogajalo.«

občutek varnosti in na to, ali posameznik na splošno zaupa drugim ljudem ali ne (Sagi, 1994, v van Ijzendoorn, 1995).

Najredkeje pa so udeleženci poročali o hujših psiholoških posledicah, kot so samopoškodovanje, zloraba alkohola, psihosomatske motnje in hujše težave z duševnim zdravjem. V primerjavi s predhodnimi študijami je bilo v moji raziskavi število slepih in slabovidnih, ki so poročali o teh posledicah, nekoliko nižje. Pri tem pa nikakor ne smemo zaključiti, da so slovenski slepi in slabovidni učenci doživljali manj resnih posledic nasilja kakor njihovi vrstniki v drugih državah. To lahko pojasnimo s tem, da je zbiranje podatkov v naši raziskavi potekalo s pomočjo intervjujev in udeleženci niso bili anonimni, zaradi česar niso želeli govoriti o hudih posledicah.

SKLEP

Izvedena retrogradna raziskava je prva tovrstna študija pri nas, ki se je osredotočila na izkušnje z medvrstniškim nasiljem izključno pri slepih in slabovidnih v rednih osnovnih in srednjih šolah. Predstavlja zgoščen in dokaj celosten pregled problematike medvrstniškega nasilja pri slepih in slabovidnih v programih osnovne in srednje

šole. Vrednost raziskave je v tem, da so v njej slepi in slabovidni opozorili na težave in ovire pri reševanju problematike medvrstniškega nasilja, na katere so strokovni delavci v šoli pogosto premalo pozorni oziroma jih pogosto spregledajo. Uporabna vrednost raziskave pa je v tem, da so udeleženci opisovali konkretne situacije, v katerih se je najpogostejše dogajalo medvrstniško nasilje. **Slednje lahko strokovnim delavcem v šoli služi kot vodilo, da v situacijah, kot so jih opisovali udeleženci, namenijo še posebno pozornost slepemu oziroma slabovidnemu učencu in s svojo navzočnostjo preprečijo pojav medvrstniškega nasilja.** Ugotovitve iz raziskave lahko služijo tudi kot vodilo pri intervencijah; namreč da slepi in slabovidni še posebej potrebujejo pomoč in podporo pri socialnem vključevanju v razredno skupnost, ne pa samo prilagoditev v izobraževalnem procesu. Raziskava je prav tako poudarila, da je za uspešno vključenost slepega oziroma slabovidnega učenca v redno šolo potrebno dobro sodelovanje učiteljev, staršev, spremljevalcev, šolskih svetovalnih delavcev in tiflopedagogov. Ne nazadnje pa raziskava izpostavlja tudi pomen stalnega strokovnega spopolnjevanja strokovnih delavcev, saj se je na podlagi odgovorov udeležencev izkazalo, da imajo posamezni strokovni delavci pomanjkljivo znanje na področju dela s to skupino učencev.

VIRI IN LITERATURA

- Bear, G. G., Mantz, L. S., Glutting, J. J., in Yang, C. (2015). Differences in bullying victimization between students with and without disabilities. *School psychology review*, 4(1), 98-116.
- Berger, K. (2007). Update on bullying at school: Science forgotten? *Developmental Review*, 27(1), 90-126.
- Braun, V., in Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 77-101.
- Clarke, V., in Braun, V. (2013). Teaching thematic analysis: Overcoming challenges and developing strategies for effective learning. *The Psychologist*, 26(2), 120-123.
- Dane-Staples, E., Lieberman, L., Ratcliff, J., in Rounds, K. (2013). Bullying experiences of individuals with visual impairment: The mitigating role of sport participation. *Journal of Sport Behavior*, 36(4), 365-386.
- Didden, R., Scholte, R. H., Korzilius, H., De Moor, J. M., Vermeulen, A., O'Reilly, M., in Lancioni, G. E. (2009). Cyberbullying among students with intellectual and developmental disability in special education settings. *Developmental neurorehabilitation*, 12(3), 146-151.
- Dunn, J. (2004). *Children's Friendships: the Beginnings of Intimacy*. Blackwell Publishing.
- Farmer, T., Wike, T. L., Alexander, Q. R., Rodkin, P. C., in Mehtaji, M. (2015). Students with disabilities and involvement in peer victimization: Theory, research, and considerations for the future. *Remedial and Special Education*, 36(5), 263-274.
- Fox, C. L., in Boulton, M. J. (2005). The social skills problems of victims of bullying: Self, peer and teacher perceptions. *British Journal of Educational Psychology*, 75(2), 313-328.
- Haegele, J. A., in Porretta, D. (2015). Physical activity and school-age individuals with visual impairments: A literature review. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 32, 68-82.
- Human, L. (2010). The social inclusion of learners with visual impairment in a mainstream secondary school in Namibia. *Master of education – with specialisation in guidance and counselling*. Pridobljeno s: <https://www.coursehero.com/file/144131272/the-social-inclusion-of-learners-with-visual-impairment-in-a-mainstream-secondary-school-in-namibia/>
- Konarska, J. (2007). Young people with visual impairments in difficult situations. *Social behavior and personality*, 35(7), 909-918.
- Kowalski, R. M., Limber, S. P., in McCord, A. (2018). A developmental approach to cyberbullying: Prevalence and protective factors. *Aggression and Violent Behavior*, 45, 20-32.
- Li, Q. (2007). New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools. *Computers in human behavior*, 23(4), 1777-1791.
- Lieberman, L. J., in Moody, B. (2017). Kids like me, we go lightly on the head: experiences of children with visual impairment on the physical self-concept. *British Journal of visual impairment*, 3(803).
- Lifshitz, H., Hen, I., in Weisser, I. (2007). Self-concept, adjustment to blindness, and quality of friendship among adolescents with visual impairment. *Journal of Visual Impairment and Blindness*, 101(2), 1-20.
- Maccuspie, P. A. (1992). The Social Acceptance and Interaction of Visually Impaired Children in Integrated Settings', V Sacks, T. S., Kekelis, L. S. in R. J. Gaylord-Ross, (ur.) *The Development of Social Skills by Blind and Visually Impaired Students*. American Foundation for the Blind.
- Olweus, D. (1993). Victimization by peers: Antecedents and long-term outcomes. V K. H. Rubin in J. B. Asendorpf (Ur.). *Social withdrawal, inhibition, and shyness in childhood* (str. 315-341). LEA.
- Opie, J. L., in Southcott, J. (2018). Inclusion for a student with vision impairment: „They accept me, like, as in I am there, but they just won't talk to me.“ *The Qualitative Report*, 23(8).
- Pečjak, S., Pirtc, T. in Košir, K. (2021). *Medvrstniško nasilje v šoli*. Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Pinterič, A., Deutsch, T., in Cankar, F. (2014). *Inkluzivno izobraževanje slepih in slabovidnih otrok ter mladostnikov*. Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Roe, J. (2008). Social inclusion: meeting the social-emotional needs of children with vision needs. *The British Journal of Visual Impairment*, 26(2), 147-158.
- Rose, C. A., Swearer, S. M., in Espelage, D. L. (2012). Bullying and students with disabilities: The untold narrative. *Focus on Exceptional Children*, 45(2), 1-9.
- Sale, P., in Carey, D. (1995). The Sociometric status of students with disabilities in a full-inclusion school. *Exceptional Children*, 62(1), 6-19.
- Twyman, K. A., Saylor, C. F., Saia, D., Macias, M. M., Taylor, L. A., in Spratt, E. (2010). Bullying and ostracism experiences in children with special health care needs. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 31(1), 1-8.
- Van Ijzendoorn, M. H. (1995). Attachment: A meta-analysis on the predictive validity of the Adult Attachment Interview. *Psychological Bulletin*, 117(3), 387-403.
- Wells, M., in Mitchell, K. J. (2013). Patterns of Internet Use and Risk of Online Victimization for Youth With and Without Disabilities. *The Journal of Special Education*, 48(3), 204-213.
- Whitney, I., Smith, P.K., in Thompson, D. (1994). Bullying and children with special educational needs. V P. K. Smith in S. Sharp (ur.). *School bullying: Insights and perspectives*. Routledge.
- Zablotsky, B., Bradshaw, C. P., Anderson, C. M., in Law, P. (2014). Risk factors for bullying among children with autism spectrum disorders. *Autism: the international journal of research and practice*, 18(4), 419-427.
- Zupančič, M. (2004). Opredelevitev razvojnega obdobja in razvojne naloge v mladostništvu. V L. Marjanovič Umek in M. Zupančič (ur.). *Razvojna psihologija* (str. 511-524). Znanstvena založba Filozofske fakultete.